

Същност и особености на процесуалните преклузии по новия ГПК като вид процесуални преклузивни срокове

ст. ас. Боряна Милкова

Summary: *Nature and features of the new Civil Procedure Code procedural preclusive terms as a kind of procedural preclusive terms*

Keywords: *types of limits, procedural preclusive terms*

ВЪВЕДЕНИЕ

От гледна точка на правото изтичането на определено време представлява юридически факт, с настъпването на който правната норма свързва настъпването на конкретни правни последици⁶⁵. За правото изтеклият период от време може да е от значение в две направления: първо, като продължителност от време, и второ, като настъпването на конкретен момент от времето – *terminus*⁶⁶. И в двата случая за правото е налице срок. В първия случай правните последици ще настъпят с изтичането на срока, а във втория – с неговото настъпване.

Съществуват различни класификации на сроковете. Целта на изложението е да се обърне внимание на същността и особеностите на процесуалните преклузивни срокове по новия Гражданско процесуален кодекс (ДВ, бр. 59 от 20 юли 2007 г.).

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Преклузивни срокове:

Характерно за преклузивните срокове е, че тяхното изтичане/настъпване има за правна последица прекратяване на субективното право и съответстващото му правно задължение⁶⁷. Затова в правната литература не рядко те се наричат прекратителни срокове. Това им действие настъпва *eo ipso*, без да е необходимо последващо волеизявление на титуляра на субективното право или на носителя на правното задължение, нито на държавен орган.

Следователно не е необходимо потвърждаване на настъпилите вече правни последици. Упражняването на субективното право или изпълнението на правното задължение след изтичането/настъпването на преклузивния срок е лишено от правно основание и няма да породи желаните правни последици. Ако преклузивният срок е процесуален – съдът няма да приеме процесуалното действие за извършено. Държавният орган ще вземе предвид *ex officio* изтичането/настъпването на преклузивния срок.

Началният момент на преклузивните срокове се поставя с възникването на субективното право. До изтичането/настъпването на преклузивния срок последното може да бъде надлежно упражнено.

Преклузивните срокове често се определят от законодателя в нормативен акт (и в този смисъл могат да бъдат както материалноправни, така и процесуалноправни), но могат да се уговорят и от страните по едно конкретно правоотношение. Особеност при последните е възможността за тяхното удължаване и скъсяване. По правило това не е допустимо за уредените в нормативен акт преклузивни срокове, въпреки че не рядко законодателят въвежда по изключение възможност за тяхното продължаване или възстановяване (при конкретни условия и задължителна преценка от страна на съда, това е допустимо за процесуалните преклузивни срокове – виж чл. 63 ГПК относно продължаването на процесуален срок и чл. 64 ГПК относно възста-

⁶⁵ Павлова, М., Гражданско право – Обща част, Софи – Р, 1995 г., Том II, стр. 250.

⁶⁶ Абрашев, П., Гражданско съдопроизводство (лекции), Придворна печатница, София 1910 г., Том I, стр. 349.

⁶⁷ Павлова, М., Гражданско право – Обща част, Софи – Р, София 1995 г., Том II, стр. 261.

новяването на такъв). По отношение на процесуалните преклузивни срокове е налице още една особеност в сравнение с материалните такива - течението на материален преклузивен срок не може да бъде спряно или прекъснато, но в процеса подобен ефект ще се постигне с отлагане или отсрочване на заседанието, представляващо процесуален преклузивен срок за упражняване на субективно право, както и при спиране на производството на някое от основанията, предвидени в чл. 229, ал. 1 ГПК.

2. Процесуални срокове:

Това са тези времеви отрязъци или конкретно посочени дати или събития, предвидени в процесуалното законодателство, в течението на които или до настъпването на които на титуляра на едно субективно право се предоставя възможност законосъобразно да го упражни, при което ще настъпят конкретни, облагодетелстващи носителя му, правни последици или няма да настъпят неблагоприятни такива. Особеност на процесуалните срокове е, че се прилагат за упражняването на процесуални субективни права. При нереализирането им се пораждат специфични процесуални правни последици.

Към сроковете се числят и съдебните заседания, когато по разпореждане на закона или съда служат за период от време, в границите на който страните трябва да извършат определени процесуални действия⁶⁸ (например в първото по делото съдебно заседание трябва да се отправи искане до съда за постановяване на неприсъствено съдебно решение при кумулативната наличност на предпоставките за това, предвидени в чл. 238 ГПК).

Следователно, основната характеристика на процесуалните срокове е, че служат за извършване на определени процесуални действия⁶⁹. Да бъде нормирано времето, в което трябва да се предприемат процесуалните действия е необходимо и с оглед бързината на гражданското съдопроизводство, и за постигне по – голямата му ефективност.

Процесуалните срокове могат да бъдат законни или съдебни, в зависимост от това, кой ги определя. Съдебните срокове се характеризират с това, че служат за извършване на процесуални действия, посочени от съда, като началният и крайният им момент се определят също от него.

Между сроковете, чиято продължителност се определя от съда са: сроковете за събиране на доказателства, за внасяне на разноски за събирането на доказателства или за призоваване на свидетели, за внасяне на възнаграждение за вещи лица, за отстраняване на нередовностите на извършено от страната процесуално действие и други.

Законни срокове са: срокът за отстраняване на нередовностите на исковата молба, сроковете за отговор на исковата молба от страна на ответника, за посочване на доказателства, за предявяване на насрещен иск, за привличане на трети лица - помагачи от ответника и предявяване на искове срещу тях, за предявяване на инцидентен установителен иск, срокът за отправяне на искане до съда за постановяване на неприсъствено съдебно решение, срокът, в който страната може да поиска отвод на съдията, срокът, в който ищецът може да оттегли исковата молба без съгласието на ответника, срокът за оспорване истинността на документ и други.

Началният момент, от който започва да тече срокът за извършване на определено процесуално действие е обикновено денят, в който страната бъде уведомена, че следва да извърши това действие или съответно бъде уведомена за постановяването на акт на съда, срещу който може да подаде жалба. Например срокът за

⁶⁸ Силияновски, Д., Сталев, Ж., Граждански процес, Печ. Д. Благоев, Пловдив, 1958 г., стр.195.

⁶⁹ Сталев, Ж., Мингова, А., Попова, В., Иванова, Р., Българско гражданско процесуално право, Осмо допълнено и преработено издание, Сиела, 2004 г., стр. 253.

отстраняване нередовностите на исковата молба тече от деня, в който на страната бъдат съобщени указанията на съда, срокът за писмен отговор на исковата молба тече за ответника от получаване на препис от исковата молба и доказателствата към нея и други.

Има и срокове, които започват да текат от момента на образуване на исковото производство, като законът установява само крайния момент за тяхното извършване. Например ищецът може да измени основанието или петитума на своя иск или да оттегли иска без съгласието на ответника до приключване на първото по делото заседание.

Сроковете, определени чрез съдебно заседание дават възможност на титуляра на процесуалното право да го упражни по време на течението на цялото съдебно заседание, но само в неговите рамки – например искането да се постанови неприсъствено съдебно решение може да се отправи до съда в рамките на първото по делото съдебно заседание. Преди това заседание искането ще е преждевременно направено – не ще е налице субективно право, което може да бъде упражнено, защото по изрична законова регламентация то възниква в момента на откриване на първото по делото съдебно заседание и ще може да се упражни в неговите граници. Ако въобще не се стигне до първо по делото заседание, например поради депозиране на извънсъдебна спогодба между страните по делото и съвместно изявление за прекратяване на делото поради липса на правен спор, такова процесуално право въобще няма да възникне.

С приемането на новия ГПК у някои процесуалисти възникна въпросът, кое е, всъщност, първото по делото заседание⁷⁰. При стария режим на ГПК – отн. първото по делото заседание беше наистина първото заседание, което се провеждаше след образуването на иския процес с подаването на исковата молба. ГПК – нов, обаче, предвижда провеждането на закрито заседание за подготовка на делото⁷¹. След неговото провеждане на страните се изпраща препис от определението на съда, постановено в това закрито заседание, в което той се произнася по т.нар. “предварителни въпроси” на производството и с което насрочва делото в открито заседание. Това открито съдебно заседание е, всъщност, второ по ред на провеждане, но първо открито – тоест първо съдебно заседание, проведено с участието на страните.

Според проф. Абрашев, под първо по делото съдебно заседание трябва да се разбира това заседание, което се е състояло и в което са били изслушани онези обяснения, изрично посочени в чл. 253 от Закона за гражданското съдопроизводство⁷² – а именно тези обяснения на страните, които имат за цел отделяне на спорното от безспорното. Така, ако делото е било отложено или е протекло в разрешаване на други въпроси, то не може да се приеме, че е било проведено първото по делото съдебно заседание⁷³.

При анализ на уредбата на различните процесуални институти, може да се направи извода, че под първо по делото заседание действащият ГПК има предвид откритото съдебно заседание⁷⁴.

Съдът може да удължава течението на сроковете, с изключение на решителните – *dies fatales*⁷⁵ (които някои автори⁷⁶, наричат още “фатални”, това са сроковете, предвидени за обжалване и за подаване на молба за отмяна - виж чл. 63, ал. 3 ГПК). Нерешителни могат да бъдат както законовите, така и съдебните срокове.

⁷⁰ Коментар на новия ГПК, Иванова, Р., Пунев, Бл., Чернев, С., ИК Труд и право, 2008 г., стр. 247.

⁷¹ Виж чл. 140 ГПК..

⁷² Виж ЗГС в ред. му от 1897 г.

⁷³ Абрашев, цит. съч., Том II, стр. 156.

⁷⁴ Коментар на новия ГПК, стр. 247, 301.

⁷⁵ Абрашев, цит. съч., Том I, стр. 348.

⁷⁶ Напр. проф. Силяновски, цит. съч., стр. 195.

3. Правни последици от изтичането/настъпването на предвиден за извършване на процесуално действие процесуален срок:

Когато не е извършено дължимо процесуално действие (упражняване на процесуални права или изпълнение на процесуални задължения), говорим за процесуално бездействие (неупражняване на процесуални права или неизпълнение на процесуални задължения)⁷⁷. Правните последици от процесуалните бездействия на страните са по правило отстраними. Но, когато процесуалното действие е трябвало да бъде извършено в определен преклузивен срок, с изтичането му възможността за извършването му в един по – късен момент отпада. За страната няма да настъпят благоприятните правни последици, които биха настъпили при извършване на процесуалното действие. Ако, въпреки пропускането на срока, страната извърши процесуалното действие, то няма да се вземе предвид от съда, освен ако законът постановява друго⁷⁸.

Последиците от процесуалното бездействие могат да бъдат отстранени и с възстановяване на срока. Възстановяването на процесуален срок е изрично регламентирана възможност в чл. 64 ГПК. При анализ на алинея 1 на същия е видно, че става въпрос за процесуални преклузивни срокове – при които извършените след тяхното изтичане/настъпване процесуални действия не се вземат предвид от съда. На възстановяване подлежат както законови, така и съдебни срокове, както решителни (фатални), така и нерешителни (нефатални)⁷⁹. За възстановяване на срок е необходимо да се докаже настъпването на особени непредвидени обстоятелства, които страната да не е могла да преодолее. Не могат да бъдат възстановявани сроковете, за които е било възможно да бъдат продължени. Продължаването на процесуален срок по чл. 63 ГПК представлява всъщност една възможност за удължаване на преклузивен срок, предвиден за упражняване на процесуални права или за изпълнението на процесуални задължения. Затова и молбата за продължаване по необходимост се подава преди изтичането на срока. Не могат да бъдат продължавани решителните срокове и срокът за подаване на молба за възстановяване на срок⁸⁰ (който е едноседмичен от съобщението за пропускането му).

4. Същност и особености на процесуалните преклузивни срокове:

Неслучайно като основна характеристика на исковото производство по новия ГПК се сочи въвеждането на процесуалните преклузии. С въвеждането им съдебния исков процес по ГПК доби същностни различия в сравнение с уредбата му в ГПК – отг. Концентрационното начало и свързаната с него ранна преклузия на процесуални права на страните в процеса са основен характеризиращ белег не само на първоинстанционното съдебно исково производство, но и на въззивното разглеждане на делата по новия ГПК.

По своята същност преклузиите представляват вид процесуален преклузивен срок. Като такъв, за тях е характерно, че с изтичането на определен период от време законодателят свързва прекратяването на възможността на правните субекти в течение на висящо гражданско исково производство със свое волеизявление да упражнят свои процесуални субективни права или да изпълнят свои процесуално - правни задължения.

Преклузиите в исковото производство по новия ГПК разкриват редица особености в сравнение със същността и правните последици от изтичането на материал-

⁷⁷ Сталев, Ж., цит. съч. стр. 260.

⁷⁸ Такова "друго" е регламентирано в чл. 62, ал.3 ГПК – когато съдът определи по – дълъг от законовоопределения за извършване на процесуално действие, за страната важи съдебноопределеният срок.

⁷⁹ Силяновски, Д., цит. съч., стр.198.

⁸⁰ Виж чл. 64, ал. 3 и ал. 4 ГПК.

ните преклузивни срокове. Без да се претендира за изчерпателност, би могло да се посочи, че спецификите на процесуалните преклузии се изразяват в това, че:

1. Процесуалните преклузии проявяват действието си в едно гражданско състезателно исково производство, при условията на висящ процес. Те са затова процесуални срокове, защото са предвидените в процесуалното законодателство срокове, в течението на които страните по едно започнало и неприключило съдебно исково производство могат да упражнят уредените по отношение на тях процесуални права.

2. Процесуалните преклузии представляват преклузивни срокове, но различаващи се по видови белези и правни последици от материалноправните преклузивни срокове. За разлика от последните, процесуалните преклузии се уреждат в процесуалните закони и проявяват своето действие по отношение на страните в производството. За последните не е възможно по свое усмотрение да удължават или скъсяват предвидените процесуални преклузивни срокове.

3. Изтичането на процесуалния преклузивен срок води до специфични правни последици, в зависимост от това дали е предвиден за упражняване на процесуални права в първоинстанционното или във въззивното производство, в общия исков процес или в особените искиви производства.

4. Изтичането на процесуалните преклузивни срокове има перемпторно действие по отношение възможността да се упражняват процесуални субективни права и да се изпълняват процесуално - правни задължения. С изтичането/настъпването на процесуалния преклузивен срок страната в процеса не може валидно да упражни процесуалното си право или да изпълни процесуалното си задължение. Ако тя извърши процесуалното си действие след срока, предвиден за тази цел, то няма да бъде допуснато от съда.

5. Правните последици от пропускането на преклузивния срок не само настъпват в правната сфера на страните в процеса, но и стават основа на фактическите и правни заключения на съда в крайния съдебен акт, който, след като влезе в сила, по един окончателен начин обвързва страните да спазват за в бъдеще постановеното с него.

6. Уредбата им засяга в най – силна степен соченето и представянето на доказателства в процеса, но касае и преклудирането на самостоятелни права.

7. За тях е предвидена законова възможност да бъдат продължавани и възстановявани.

8. Имат многобройни проявни форми: преклузивните срокове имат проявления в почти всички процесуални институти на гражданския процес. Поради това, по необходимост, те разкриват някои особености с оглед на тяхната продължителност, проявление в различен момент от развитието на производството или при усложненото негово развитие, въздействие върху правната сфера на страните в производството и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Преклудиращият ефект на процесуалните преклузии по отношение на процесуалните права според българският законодател ще дисциплинира страните в процеса да участват активно, а не да се дезинтересират от него. По този начин, косвено, процесуалните преклузии обезпечават и провеждането на гражданското производство в малко на брой съдебни заседания, в което се изразява и новият за българското гражданско процесуално право принцип на концентриране на производството.

Дали целите на новия ни процесуален кодекс действително ще бъдат постигнати, е рано да се каже. Но вече си проличават както положителните, така и отрицателните страни на въведените процесуални преклузии.

Но прилагането на процесуалните преклузии не бива и да се абсолютизира. Не бива да се забравя генералната цел на гражданския процес – да даде защита, да предостави съдействие на накърнено гражданско право. Процесуалните преклузии не трябва да водят до невъзможност на страните да упражнят свои процесуални права за защита на накърненото си право.

Промените в нормативната уредба, въвеждащи процесуалните преклузии, не бива да се представят и разглеждат изолирано от всички изменения в гражданския процес. Само в тяхната цялост последните биха могли да дадат облика на новия български граждански процес.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрашев, П., Гражданско съдопроизводство (лекции), Придворна печатница, София 1910 г., Том I;
2. ЗГС в ред. му от 1897 г.
3. Коментар на новия ГПК, Иванова, Р., Пунев, Бл., Чернев, С., ИК Труд и право, 2008 г.
4. Павлова, М., Гражданско право – Обща част, Софи – Р, София 1995 г., Том II
5. Силяновски, Д., Сталев, Ж., Граждански процес, Печ. Д. Благовоев, Пловдив, 1958 г.
6. Сталев, Ж., Мингова, А., Попова, В., Иванова, Р., Българско гражданско процесуално право, Осмо допълнено и преработено издание, Сиела, 2004 г., стр. 253.

За контакти:

Ст. ас. Боряна Милкова, Катедра „Частноправни науки“, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев“, b.milkova@mail.bg